

Ebû'l-Âs da vefat etmeden önce ailesini Zübeyr'e emanet etmişti. Ümâme ile Hz. Ali'nin evlilikleri otuz yıl sürdü. Hz. Ali ölümü sırasında Ümâme'ye Muâviye b. Ebû Süfyan'ın kendisine tâlip olabileceğini söyledi; evlenmek istediği takdirde onunla değil Resûl-i Ekrem'in amcası Hâris'in torunu Mugire b. Nevfel ile evlenmesini tavsiye etti. Bir rivayete göre de Hz. Ali vefatından önce Mugire b. Nevfel'i çağırarak Muâviye'nin kendisinden sonra Ümâme ile evlenmesinden endişe duyduğunu belirtmiş ve kendisiyle evlenmesini vasiyet etmiştir. Nitekim Hz. Ali'nin vefatından ardından Muâviye, Medine Valisi Mervân b. Hakem aracılığıyla Ümâme'ye evlenme teklif etti ve mehir olarak 100.000 dinar vereceğini söyledi. Ümâme, Mugire b. Nevfel'e durumu bildirdikten sonra kabul ettiği takdirde kendisiyle evlenmek istediğini belirtti, bunun üzerine Mugire, Ümâme'yi Hz. Hasan'dan isteyerek onunla evlendi. Diğer bir rivayete göre ise Muâviye'nin Ümâme'ye evlenme teklifinde bulunacağını duyan Mugire, Ümâme'ye haber gönderip kendisine evlenme teklif etmiş, Ümâme de bu teklifi kabul etmiştir (İbn Sa'd, X, 222). Ümâme'nin Mugire ile evliliğinden Yahyâ adında bir oğlu olduğu ve bu oğluna nisbetle Ebû Yahyâ künyesiyle anıldığı kaydedilmiştir. Hz. Ali'den de Muhammed isminde bir oğlu doğduğu ve onun Muhammed el-Evsat diye bilindiği nakledilmişse de (Belâzûrî, II, 414; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 397) birçok tarihçiye göre Ümâme'nin her iki evliliğinden de çocuğu olmamış, Resûl-i Ekrem'in soyu kızı Fâtıma ile devam etmiştir. Hz. Ali'den sonra Ebû'l-Heyyâc b. Ebû Süfyan ile evlendiği de rivayet edilen Ümâme (İbn Asâkir, XXIX, 75) Muâviye b. Ebû Süfyan'ın hilâfeti döneminde 50 (670) yılı civarında vefat etti.

Resûl-i Ekrem Ümâme'yi çok severdi. Bir defasında onu omuzuna alarak mesceide gitmiş, omuzunda iken namaza başlamış, rükû ve secdeye varacağı zaman onu yere bırakmak suretiyle namazı kırdırarak, her rek'atta bu durum tekrar edilmiştir (Buhârî, "Şalât", 106; Müslim, "Mesâcid", 41). Hz. Âişe'den nakledildiğine göre kendisine bir gerdanlık hediye edilen Resûlullah bunu ailesinden en çok sevdiğine vereceğini söylemiş, orada bulunanlar gerdanlığın Hz. Âişe'ye verileceğini düşünürken Resûl-i Ekrem Ümâme'yi çağırarak gerdanlığı onun boynuna takmıştır (*Müsned*, VI, 101, 260). Yine Hz. Âişe'nin bildirdiğine göre necâşinin gönderdiği bir miktar ziynet eşyası arasındaki Habeşi taş-

lı altın bir yüzüğü de Hz. Peygamber Ümâme'ye vermiştir (*Müsned*, VI, 119; Ebû Dâvûd, "Hâtem", 8; İbn Mâce, "Libâs", 40).

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, VI, 101, 119, 260; Abdürrezzâk es-San'ânî, *el-Muşannef* (nşr. Habîbürrahman el-Azamî), Beyrut 1403/1983, VI, 201; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* (nşr. Ali M. Ömer), Kahire 1421/2001, X, 220, 222; Mus'ab b. Abdullah ez-Zübeyrî, *Nesebü'l-Kureyş* (nşr. E. Lévi-Provençal), Kahire 1982, s. 22, 86; Belâzûrî, *Ensâb* (Zekkâr), II, 414; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir* (nşr. Hamdî Abdülmeccid es-Selefi), Beyrut 1405/1984, XXII, 438-444; İbn Abdülber, *el-İstî'âb* (Bicâvî), IV, 1788-1790; İbn Asâkir, *Târihu Dimaşk* (Amrî), XXIX, 75; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 397; a.mlf., *Üsdü'l-gâbe* (nşr. Halîl Me'mûn Şihâ), Beyrut 1418/1997, V, 217-218; Nevevî, *Tehzîb*, II, 331; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, I, 335; Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî), Cize 1418/1998, IX, 540; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İşâbe* (nşr. Âdil Ahmed Abdülmeccid v.dğr.), Beyrut 1415/1995, VIII, 24-26; Kehhâle, *A'lâmü'n-nisâ*, I, 77.

AYŞE ESRA ŞAHYAR

ÜMÂME bint HAMZA

(أمامة بنت حمزة)

Ümâme bint Hamza
b. Abdilmuttalib el-Hâşimiyeye
(ö. 65/685'ten sonra)

Hz. Hamza'nın kızı, sahâbî.

Mekke'de doğdu. Annesi sahâbilerden Selmâ bint Umeys'tir. Ümmü'l-Fazl künyesiyle anılmış, ismi hakkında farklı rivayetler nakledilmiştir. Vâkıdî onun adını Umâre, Ebû Nuaym ve İbnü's-Seken Fâtıma diye kaydeder. Adının Emetullah veya Ümmü Ebîha olduğunu rivayet edenler de vardır. Umâre ismi, Ebû Umâre künyesiyle anılan Hz. Hamza'nın Umâre adındaki oğlu ile karıştırılmasından kaynaklanmıştır. Ümâme'nin baba bir kardeşleri Umâre, Âmir ve Ya'lâ, ana bir kardeşleri Abdullâh ve Abdurrahman b. Şeddâd'dır. İslâm'ı ne zaman kabul ettiği bilinmeyen Ümâme 7 (629) yılına kadar Mekke'de yaşadı. Hz. Peygamber ve ashâbı o yıl umretü'l-kazâ için Mekke'ye gelmişti. Mekke'deki kalma sürelerini tamamlayıp Medine'ye dönmek üzere yola çıktıklarında Ümâme, Resûl-i Ekrem'in peşine takıldı ve kendisini de beraber götürmesini istedi. Bunu gören Hz. Ali Ümâme'yi Hz. Fâtıma'ya verdi, o da onu devesinin mahfesine aldı (Buhârî, "Meğâzî", 43). İbn Sa'd'ın rivayetine göre ise Hz. Ali Resûlullah'a, "Amcamızın kızını müşriklerin elinde bırakıp gidemeyiz" demiş, Resûlullah da Ümâme'nin götürülmesine karşı çıkmamıştır (*et-Tabakâtü'l-kübrâ*, X, 153).

Umre kafilisi Medine'ye yaklaşıncâ Ümâme, Uhud Gazvesi'nde şehid düşen babasının mezarı hakkında sorular sormaya başladı. Hassân b. Sâbit onun bu konudaki merakını giderdi ve kendisini teskin etti. O sırada söylediği beyitlerde, "O kız değerli ve şecaat sahibi efendiyi sorup duruyor, kötülükler karşısında erkenden ve hızlı yola çıkan cesur kişiyi" diyerek Hz. Hamza'ya methetti; ardından da, "Ona dedim ki ey Ümâme şehitlik rahat ve huzurdur, gafûr olan rabbin rızasına ermektir" dedi (İbn Hacer, *el-İşâbe*, VII, 500). Medine'ye vardıklarında Ümâme'nin himayesi konusunda Hz. Ali ile Ca'fer b. Ebû Tâlib ve Zeyd b. Hârise arasında anlaşmazlık çıktı. Hz. Ali, Ümâme'yi Mekke'den kendisinin getirdiğini, ayrıca onun amcasının kızı olduğunu, bundan dolayı kendi himayesinde kalması gerektiğini söyledi. Ca'fer ise Ümâme ile amca çocukları olmaları yanında eşi Esmâ bint Umeys'in onun teyzesi olduğunu söyledi ve Ümâme'nin kendisinin yanında kalmasını istedi. Zeyd de Resûlullah'ın kendisiyle Hamza'ya kardeş ilân ettiğini, bu sebeple Ümâme'nin kardeşinin kızı sayıldığını, onun bakımıyla ilgilenme konusunda önceliği bulunduğunu ileri sürdü. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem teyzenin anne gibi olduğunu belirterek (Buhârî, "Meğâzî", 43; Ebû Dâvûd, "Talâk", 34) Ümâme'nin teyzesinin yanında kalmasını uygun gördü ve onun hidâne hakkını Ca'fer'e verdi. Daha sonra Hz. Ali, Resûlullah'ın Ümâme ile evlenmesi düşüncesini ona açtı; ancak Hz. Peygamber, Hamza ile süt-kardeşi olduklarından Ümâme ile evlenemeyeceğini söyledi (Buhârî, "Şehâdât", 7; Müslim, "Rađâ", 11).

Resûl-i Ekrem, Ümâme'yi her zaman koruyup gözetti, kendisine gelen hediyelerden ona da gönderirdi. Ükeydir b. Abdülmelik'ten gelen ipek bir kaftanı Hz. Ali'ye vererek onu başörtüsü olarak kullanmaları için kesip Fâtımalar'a dağıtmasını istedi (Müslim, "Libâs", 18; İbn Mâce, "Libâs", 19). Ali de kaftanı hanımı Fâtıma, annesi Fâtıma bint Esed ve Ümâme arasında paylaştırdı (Nevevî, XIV, 51; Süyûtî, V, 128). Hz. Peygamber, Ümâme'yi hanımı Ümmü Seleme'nin oğlu Seleme b. Ebû Seleme ile evlendirdi. Seleme, çocukluğunda annesinin Resûlullah ile evlenmesini istediği için Resûlullah'ın da ona vaktiyle yaptığına böyle karşılık verdiğini söylediler. Seleme, Abdülmelik b. Mervân döneminde (685-705) vefat edince Ümâme, Seleme'nin ağabeyi İbn Ebû Seleme diye tanınan Ömer ile evlendi, ancak kısa bir

ÜMÂME bint HAMZA

süre sonra o da vefat etti. Ümâme bint Hamza'dan hadis kaynaklarına bir rivayet intikal etmiş olup (İbn Hazm, s. 553) bu rivayeti kendisinden anne bir kardeşi olan Abdullah b. Şeddâd nakletmiştir. Abdullah söz konusu rivayette Ümâme'nin âzatl-ı bir kölesi bulunduğunu, bu köle vefat edince Hz. Peygamber'in onun mirasını kölenin kızı ile Ümâme arasında eşit biçimde paylaştığını bildirmiştir (*Müsned*, VI, 405; İbn Mâce, "Ferâ'iz", 7; Dârimî, "Ferâ'iz", 31).

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, VI, 405; İbn Sa'd, *eş-Tabakâtü'l-küb-râ* (nşr. Ali M. Ömer), Kahire 1421/2001, X, 48, 152-154; İbn Habîb, *el-Muḥabber*, s. 64, 107; İbn Hazm, *Esmâ'ü's-şahâbeti'r-ruvât* (nşr. Seyyid Kesrevî Hasan), Beyrut 1412/1992, s. 553; İbn Abdülber en-Nemerî, *el-İstifâb* (nşr. Ali M. Muavaz – Âdil Ahmed Abdülmevcûd), Beyrut 1415/1995, IV, 505; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe* (nşr. Halîl Me'mûn Şihâ), Beyrut 1412/1992, V, 217; Nevevî, *Şerhu Müslim*, XIV, 51; Zehebî, *Tecridü esmâ'i's-şahâbe*, Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), II, 331; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), VII, 499-501; a.m.f., *Takribü't-Tehzib* (Avvâme), s. 760; Süyûtî, *ed-Dibâc 'alâ Şaḥîhi Müslim b. el-Ḥaccâc*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Erkam), V, 128; Kehhâle, *A'lâmü'n-nisâ'*, I, 76.

AYŞE ESRA ŞAHYAR

ÜMENÂ (الأمناء)

Melâmetiler
ve ricâlü'l-gayb taifesinin
en üstünlerinden bir grubun adı.

Sözlükte "kendisine güvenilen, sözünde duran, başkalarından korkmayan kimse" anlamındaki **emîn** kelimesinin çoğulu olan **ümenâ** bazı hadislerde şehidler ve müezzinleri nitelme bağlamında kullanılmış, âlimler ve dinde anlayış sahipleri peygamberlerin eminleri şeklinde vasıflanmıştır (*Müsned*, IV, 200; Buhârî, "İftîşâm", 28; Muhâsibî, s. 73). Ümenâyı sûfiler topluluğu içerisinde seçkin bir zümre olarak tanıtan ilk sûfi müelliflerden biri Muhyiddin İbnü'l-Arabî'dir. Ona göre ümenâ bâtinî hallerini zâhirlerine yansıtmayan, iyiliklerini açıklamayıp kötülüklerini gizlemeyen, ilâhî sırları dile getirmekten kaçınan, dolayısıyla halleri herkes tarafından bilinmeyen Melâmetiler taifesinin büyükleri ve seçkinleridir. Ümenâdan başkasının bu sıfatlara lâyık olması mümkün değildir. Zira onlar Allah'ın farz kıldığı emirleri yerine getiren, yasaklarından kaçınan güçlü iman sahibi kimselerdir. Kendilerini halk içinde gizlediklerinden hallerine dair hiçbir şey bilinemez ve makamları ancak kıyamet günü âşikâr olur.

Muhyiddin İbnü'l-Arabî, ümenâ kelimesiyle aynı kökten gelen "emânet" kelimesi arasındaki etimolojik bağlantıdan hareketle ümenânın Allah'ın insana verdiği emanetin (el-Ahzâb 33/72) gerçek sahibi olduğunu söyler ve Hızır'ı eminlerden sayar. Emanet insana teklif ve zorlama şeklinde iki yolla verilmiştir. Teklif edilen emanet sıradan insanlar, zorlama yoluyla verilen ise ümenâ denilen seçkinler içindir. Allah sıradan insanlara emaneti teklif ettiğiğinde aslı itibarıyla haksızlığa ve cehalete meyilli olan insan bu teklifi hemen kabul etmiştir. Gerçekte ona yalnızca teklifte bulunmuş, bunu kabul etmesi için zorlanmamıştır. Zira insan teklifi kabule zorlansaydı ümenâyâ yardım edildiği gibi ona da yardım edilmesi gerekirdi. Ümenâ ise emaneti teklifle değil zorla üstlenmiştir. Onlar kendilerine keşf hali galip geldiğinde kendi arzuları doğrultusunda hareket etmemişler, fakat halktan da farklı görünmek istememişlerdir. Onlara, "Size verilen bu emaneti açıklayın ya da gizleyin" denemiş, kendileri için belirlenen bu sınırdaki durduklarından ümenâ diye isimlendirilmiştir. İbnü'l-Arabî'ye göre ümenâ birbirinin halini bilmemesi, her birinin diğerini herhangi bir mümin (avam) zannetmesi, diğer ricâlü'l-gayb tabakalarında bulunanlara göre sayıca fazla olmalarından dolayı onlardan ayrılır. Öte yandan İbnü'l-Arabî, *el-Fütûḥâtü'l-Mekkiyye*'de yazdığı gibi aksine *Fuşûşü'l-ḥikem*'de ümenânın birbirini tanıdığını söyler ve onları üdebâ adıyla anar. Ümenâyâ ayrıca ilâhî sırları tevdi konusunda "kendilerine güvenilen evliya" mânasında arâis-i Hak (Hakk'ın gelinleri) gibi isimler de verilmiştir. Fütüvvet ehli ümenâdan kabul edilmiştir. İsmâil Hakkı Bursevî ümenânın ricâlü'l-gayb arasından kırk kişi olduğunu, mârifetullah vâkıf buldukları halde bu konuda söz söylemediklerini, söyledikleri takdirde ilâhî sırlara dair emanete hıyanet etmiş kabul edileceklerini, emanetin şeriatın hükümleriyle velâyete dair hikmetler olduğunu, ümenânın ilkinin gereğini yerine getirirken ikincisinden sarfınazar ettiğini belirtir.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-Arab, "emn" md.; *Müsned*, IV, 200; Muhâsibî, *el-Veşâyâ* (nşr. Abdülkâdir Ahmed Atâ), Beyrut 1406/1986, s. 73; Ebü Nuaym, *Hilye*, III, 194; X, 70; İbnü'l-Arabî, *Fuşûş* (Afîfî), s. 175; a.m.f., *el-Fütûḥât*, II, 145, 208-210; III, 153-154; Kâşânî, *İstilahâtü's-süfiyye*, s. 31; Seyyid Mustafa Râsim Efendi, *Tasavvuf Sözlüğü: İstilahât-ı İnsân-ı Kâmil* (haz. İhsan Kara), İstanbul 2008, s. 225; Ahmet Avni Konuk, *Fuşûşü'l-hikem Tercüme ve Şerhi* (haz. Mustafa Tahralı – Selçuk Eraydın), İstanbul 1990, III, 340.

SALİH ÇİFT

ÜMEYYE (Benî Ümeyye)

(bk. EMEVİLER).

ÜMEYYE b. ABDÜŞEMS

(أمية بن عبدشمس)

Ümeyyetü'l-ekber b. Abdüşems
b. Abdimenâf b. Kusay
(VI. yüzyıl)

Kureyş kabilesinin
en önemli iki kolundan biri olan
Emevîler'in atası.

Babası Hz. Peygamber'in dedesi Hâşim'in ikiz kardeşi Abdüşems'tir. Abdüşems'in on iki çocuğu dünyaya gelmiş, Şam'da yerleşen Abdümeyye ve Nevfel dışında diğer oğulları Mekke'de yaşamış, Abdüşems-oğulları adıyla Kureyş kabilesinin önemli bir kolunu teşkil etmiştir. Genç yaşlarından itibaren Kureyş ileri gelenleri arasında yer aldığı anlaşılan Ümeyye hakkında kaynaklarda mevcut ilk bilgi rifâde ve sikâye görevlerini yürütmesi, komşu ülkelerin hükümdarlarıyla ticarî antlaşmalar yapması sayesinde büyük itibar kazanan amcası Hâşim'in nüfuzunu kıskanarak onu münâfereye (nesep ve şeref konusunda övünme) davet etmesiyle ilgilidir. Münâfere neticesinde yenilen Ümeyye, önceden kararlaştırıldığı şekilde elli deve vermek ve on yıl müddetle Dımaşk'ta ikamet etmek zorunda kaldı. Bu münâferenin İslâm'dan sonra da kendini gösteren Hâşimî-Emevî çekişmesine zemin hazırladığı, iki aile arasında I (VII) ve II. (VIII.) asırlarda devam eden siyasî mücadelenin başlangıcını teşkil ettiği düşünülmektedir. Şarkiyatçıların bu hadiseyle ilgili rivayetlerin sonradan uydurulduğunu iddia etmeleri (Caetani, I, 263) rivayetleri topyekün reddetme gibi yanlış bir anlayışın sonucudur (*DiA*, XVI, 406). Daha sonra Ümeyye'nin oğlu Harb'in Abdümuttalib'in emanı altındaki bir yahudi tâcirini öldürtmesi bu rekabeti Kureyş'in diğer bazı kollarını da içine alan ciddi bir gerginliğe dönüştürmüştür.

Mekke'de kumandanlık görevi Ümeyye'nin babası Abdüşems'ten itibaren onun evlâdına geçmişti. Dolayısıyla Kusay'dan intikal eden ve Ukâb adı verilen Kureyş sancağı onların elinde bulunuyordu. Mekke'nin fethine kadar Emevîler'de kalan kumandanlık görevini babasının ardından Ümeyye üstlendi; daha sonra bu görevi oğlu Harb ve onun oğlu Ebü Süfyân yürüttü. Bu durum, İslâmiyet'in başlangıcında